

İZMİR SANCAĞI'NDA 1912 MECLİS-İ MEBUSAN

SEÇİMLERİ*

Fevzi Demir

Giriş

Türk siyasal hayatında seçim ilkesinin ilk uygulamalarına ancak Tanzimat Dönemi ile başlanmıştır¹. Bu dönemde, yeni yerel yönetim örgütlerinin oluşturulması sırasında hazırlanan nizamnamelerde ilk kez seçim ilkesi yer almıştır². Genel seçim ilkesinin anayasal sürece katılması ise I.Meşrutiyet dönemiyle gerçekleşmiştir. Doğal olarak bütün bu gelişmeler, yani seçim yoluyla halkın siyasal temsilinin sağlanması anlayışının doğuşu ve yerleşmesi karmaşık bir sürecin ürünüdür. bu sürecin bütünüyle ortaya konulmasının ise çok daha kapsamlı bir araştırmayı gerektirdiği açıktır.

* Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne 1988 yılında sunduğumuz "Aydın Vilâyeti'nde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri" başlıklı Yüksek Lisans tezimizin bir bölümünün geliştirilmiş biçimidir. Makaleyi kontrol ederek değerli uyarılarıyla beni yönlendiren hocam Prof. Dr. Zeki Arkan'a teşekkür ederim.

¹ Tanzimat'ın Osmanlı Devleti'nin siyasal hayatına getirdiği yeniliklerin kısa bir değerlendirmesi için bkz. Ersin Kalaycıoğlu-Alı Yaşar Sarıbay, "Tanzimat; Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, 1986, 9-31.

² Yerel yönetimlerde seçim ilkesi ilk kez 1840'da Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin hazırladığı bir nizamnamede yer almıştır. Buna göre, Maliye'de reform için vilayetlere ve sancak merkezlerine gönderilen maliye memurlarının, yani "muhassıl"ların yanında oluşturulan "Meclis-i Muhassılın"lere; muhassıl, matiyet katipleri, hakım, müftü ve gayrimüslim ahalî varsa onların ruhanî reisleri dışında memleketin ileri gelenlerinden "akıllı, söz anlar, emlak sahiplerinden" üye olacaklar seçilme bu göreve getirilecektir. Seçmenler ise kazaya bağlı köylerden kura ile saptanan beşer kişi ile kaza merkezlerinden 20-50 kişi olacaktır. Bir araya toplanan bu seçmenlerin karşısına adaylar çıkarılacak ve tek tek her adayı isteyen seçmenler bir yana, istemeyenler öbür yana geçeceklerdi. En fazla oyu alan seçilecekti. Bkz. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983, 114-115. Aynı yazar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul 1985, 37.

Yeni Osmanlılar'ın çabalarıyla gerçekleştirilen, ancak kısa süren ilk meşrutî düzenin öngördüğü Meclis-i Mebusan'ın oluşturulmasında seçim ilkesi tam olarak uygulanmamıştır. Türk tarihinin bu ilk parlamento seçimleri Kanun-u Esasî'ye ve onun çıkarılmasını emrettiği seçim yasasına göre yapılmamıştır³. Tüm meşrutîyet seçimlerinde olduğu gibi genel değildir ve yalnız erkekler katılmıştır. Erkek seçmenlerin katılması da tam anlamıyla gerçekleşmemiş, sadece sancak ve kazalardaki İdare Meclisi üyeleri mebusları seçmiştir. Basit çoğunluk ilkesine göre yapılan bu seçimlerde siyasal partiler olmadığı gibi parti faaliyetleri de yoktur.

İlk Meşrutîyet denemesinde kurulan, ancak yetkileri son derece sınırlandırılmış olan Meclis-i Mebusan, bu kısa dönemde hiç beklenmeyecek bir şekilde ülke sorunlarını dile getirmiş ve hükümet uygulamalarını eleştirebilmiştir⁴. Ancak bunun bedelini de bildiği gibi oldukça ağır ödenmiştir. Bu kapatılış otuz yıl meşrutîyet yanlılarının zihinlerini uğraştıran temel bir korku olmuştur. II.Meşrutîyet döneminin başlarında bu korkunun da yönlendirmesiyle İttihat ve Terakki, Meclis'deki çoğunluğuna dayanarak Kanun-u Esasî'yi değiştirmiş ve yürütme yasama ilişkisi içinde Meclis-i Mebusan'ı çok güçlü bir duruma getirmiştir⁵. Fakat aynı İttihat ve Terakki özellikle 31 Mart olayından sonra, Padişah ve Heyet-i Vükelâ'ya hakim olduğunda bu kez karşısında muhalefetin güçlendiği bir Meclis-i Mebusan bulmuştur. Bu durum 1912 seçimlerinin en önemli nedeni olacaktır.

1908 Meclisi aynı yılın Temmuz ayında gerçekleştirilen Jön Türk İhtilali'nin umut dolu havası içinde Aralık ayında toplanmıştır. Meşrutîyet seçimlerinin tümü gibi bu seçimler 1877 Meclis-i Mebusan'ında hazırlanan fakat Padişah tarafından onaylanmadığı için o dönemde yasalaşmamış olan "İntihab-ı Mebusan Kanunu"na göre yapılmıştır⁶. Bu yasaya göre; basit çoğunluk esasına dayalı olan

³ Türkiye'nin ilk parlamento seçimleri geçici bir yönergeye göre yapılmıştır. Metin için bkz. Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)*, İstanbul 1982, 123.

⁴ Meclis-i Mebusan'ın bu dönemdeki faaliyetleri için bkz. Hakkı Tarık Us, *Meclis-i Mebusan (1293-1877)*, İstanbul 1939-1954, 2 Cilt.

⁵ Kanun-u Esasî metni ve değişiklikler için bkz. Suna Kılı, *Türk Anayasaları*, İstanbul 1982, 9-26.

⁶ *İntihab-ı Mebusan Kanunu*, İstanbul 1324; ayrıca hükümetin yayınladığı yönergeler için bkz. *İntihab-ı Mebusana Ait Olup Tevarih-i Muhtelifede Takvîm-i Vekâyî'de Neşredilmiş Olan Bazı Mukarrerât*, İstanbul 1330. Bu seçim yasası büyük değişiklikler geçirmesine karşın, 14 Aralık 1942'de kaldırılarak yerine yeni bir seçim yasası kabul edilinceye kadar yürürlükte kalmıştır. Bkz. Erdem, *a.g.e.*, 429

seçimlerde oy verme hakkı erkeklere tanınmıştır. Yasanın 11. Maddesi ile de seçilebilmek için az çok vergi vermek şartı getirilmiştir. Seçimler iki dereceli olarak sancaklarda yapılacaktır. Her elli bin nüfusa bir mebus seçilecek; her beşyüz "birinci seçmen", yani "müntehib-i evvel" bir ikinci seçmeni, yani "müntehib-i sâni"yi seçecektir. Mebuslar ise müntehib-i sânilerin oylarıyla belirlenecektir. 1908 Seçimleri ile İttihat ve Terakki yasama organında büyük bir çoğunluk elde etmiştir⁷. Bu dönemde herkes 1876 Anayasasının yeniden getirilmesi ve yeni meclisin toplanmasıyla İmparatorluğun sayısız sorunlarının çözüleceğini umuyordu. Fakat Jön Türklerin çeşitli grupları arasında ortaya çıkan şiddetli anlaşmazlıklar ve bu hava içinde yürütülen siyaset denemesi, 1911-12 yılında artık bu umutların kaybolduğunu gösteriyordu⁸. Bir süre sonra siyasal duruma hakim olan İttihatçılar meclisdeki muhaliflerini herşeyin tersine hareket eden ve hiç bir uzlaşmaya yanaşmayan bir grub olarak gördüğünden, Meclis-i Mebusan'ı dağıtmaya ve yeniden seçim yapılmasına karar vermiştir. Özellikle Aralık 1911'de İstanbul'da yapılan ara seçimi bir oy farkla da olsa Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayının kazanması İttihatçıları çabuk davranmaya zorlamış ve yeniden seçimlere gidilmek üzere 18 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan feshedilmiştir⁹. Şimdi İttihatçılar kimlerin muhalefette olduğunu bildiklerinden, onların seçilmemesi için her çareye başvurabilirlerdi. Nitekim Şubat-Mayıs 1912 ayları arasında yapılan bu seçimler "dayaklı ve sopalı seçim" olarak adlandırılmıştır¹⁰. Ancak bu yargıya

⁷ II. Meşrutiyet dönemi meclislerinin yapısı için bkz. Feroz Ahmad-Dankward Rustow, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler, 1908-1918, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, I/4-5, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yılı, IV, 1989, 61-78.

⁸ İkinci Meşrutiyet dönemi siyasal kuruluşları ve faaliyetleri için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler-İkinci Meşrutiyet Dönemi*, I, İstanbul 1984; aynı yazar, *Türkiye'de Siyasal Partiler-İttihat ve Terakki*, III, İstanbul 1989, 161-192.

⁹ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Ankara 1984, 148-151; Tunaya, *a.g.e.*, III, 164.

¹⁰ Tunaya, *a.g.e.*, I, 194; Tevfik Çavdar, *Müntehib-i Sânidan Seçmene*, Ankara 1988, 9-13; Servet Armağan, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", *İ.Ü.H.F.M.*, XXXIII/3-4, İstanbul 1945, 45-100.; Mustafa Ragıp, "İntihabâta Parti İhtirası", *Akşam*, 25 Mart 1943.

daha çok İstanbul ve Makedonya'daki olaylardan yola çıkılarak varılmıştır¹¹. İşkodra'dan Basra'ya kadar uzanan İmparatorluğun diğer bölgelerinde de önemli ve genel gidişi belirleyici siyasal faaliyetlerin olduğu bir gerçektir. Bu faaliyetlerin incelenmesi dönemin daha iyi tanınmasına yardımcı olacağı gibi ele alınan bölgenin tarihinin incelenmesine de katkıda bulunacaktır. Biz de bu doğrultuda bir örnek olarak İzmir Sancağı'nda 1912 Seçimlerinin uygulanmasını daha çok yerel kaynaklara bağlı kalarak incelemeğe çalıştık.

Siyasal Bir Merkez Olarak İzmir

Aydın Vilâyeti'nin merkezinin de yer aldığı İzmir Sancağı bu dönemde İzmir, Urla, Foçateyn, Menemen, Çeşme, Kuşadası, Bergama, Seferhisar, Bayındır, Nif, Tire ve Ödemiş kazaları ve bu kazalara bağlı 24 kasaba ve 710 köyden oluşuyordu¹². Kökü çok eskilere giden iç ve dış ticaret sayesinde, imparatorluğun diğer bir çok bölgesine göre daha gelişmiş bir sosyal ve ekonomik yapıya sahip olan İzmir şehri önemli bir siyasal merkezdi. XIX.Yüzyıldan itibaren bu bölge Osmanlı Devleti'nin etkisi altında bulunduğu iç ve dış dinamiklerin yönlendirmesiyle hızla uluslaşma ve kapitalist dünya ile bütünleşme sürecine giriş olayını en belirgin şekilde yaşıyordu¹³. Toplumsal yapı da kuşkusuz bu süreçten etkilenmişti. Türkler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, Levantenler ve yabancı uyruklardan oluşan etnik yapı Ortodoks Rumlar, Gregoryan Ermeniler, Yahudiler ve Müslümanlar olmak üzere dinsel cemaatlere bölünmüştü. 1908 yılı vilayet salnamesinde İzmir Sancağı nüfusu 627850 olarak belirtilmişti¹⁴. Bu nüfusun 320191'i Müslüman, 277657'si Hristiyan ve 25002'si Museviydi. 1912 seçimlerine esas olan erkek nüfus, dönemin İzmir başınında, İzmir kazası 98973 ve sancak toplamı 290950 kişi olarak duyurulmuştu¹⁵. Sancakta Türklerin çoğunlukta olmasına karşın

¹¹ 1912 seçimlerinin taşrada uygulanışı ile ilgili rastlayabildiğimiz tek örnek Şam Vilâyeti'ndeki seçimlerle ilgilidir Bkz. Rashid İsmail Khalidi, "The 1912 Election Campaign in the Cities of Sham", *International Journal of Middle East Studies*, XVI/4, 1985, 461-471.

¹² *Aydın Vilâyeti Salnamesi*, 1326 Seney-i Hicriyesine Mahsustur, 156.; ayrıca bkz. Özer Ergenç, "Salnamelerde İzmir", *Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir ve İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*, İzmir 1985, 141-151.

¹³ Tevfik Çavdar, "Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde Osmanlı Ekonomisi ve İzmir", *y.a.g.é.*, 121-140.

¹⁴ *Salname 1326*, 760-761.

¹⁵ *Ahenk*, 27 Mart 1912.

gayrimüslimler ekonomik hayata egemendi. Türklerin sayıca üstünlüklerine rağmen, sosyal ve ekonomik gelişmelerden yeterince yararlanamaması en önemli toplumsal sorundu. Ekonomik hayattaki canlılıkla birlikte toplumsal ve siyasal hayat da gelişmişti. Bu kozmopolit yapıda toplumsal gruplar arasındaki rekabet eğitim ve kültür alanında da etkisini gösteriyordu. Gayrimüslimler bu alanda da üstündü¹⁶. 1821'den beri gelişen güçlü bir yerel basın İzmir'de canlı bir fikir hayatının varlığını gösteriyordu¹⁷. Gayrimüslim basına göre daha geç gelişen İzmir Türk basını özellikle II.Meşrutiyet döneminde oldukça etkindi.1912 seçimleri sırasında İzmir'de Türkçe olarak Ahenk, Anadolu, Köylü, Teşhir, Çığır ve Musavat gazeteleri çıkıyordu. Rumca yayınlanan Amaltiya, Kosmos, Estiya, Amarisya, Nea Smirni ve Periodos gazeteleri de Rumların sözcülüğünü yapıyordu.

Bu ekonomik ve kültürel canlılıkla birlikte belirginleşen toplumsal yapıdaki çelişkiler, çözüm arayışlarını da yaratmış ve İmparatorluğu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak isteyen Türk aydınların İzmir'de de yoğun siyasal etkinliklerine neden olmuştur. İstibdat döneminin şartlarında gizli olarak kendiliğinden doğup gelişen bu etkinlikler Jön Türk kuruluşlarının devreye girmesiyle örgütlü hâle gelmişlerdir¹⁸. Dönemin özelliği olarak bu bölgede de baskı ve soruşturmalar aydınları rahat bırakmamıştır¹⁹. Ancak istibdat'tan kurtulmak isteyen aydınların çabaları sonuç vermiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti adına İzmir ve civarında faaliyet gösteren Bursalı Tahir Bey ve Nazım Bey'in örgütleme ve propaganda faaliyetleri II.Meşrutiyet'in ilânında etkili olmuştur²⁰. Makedonya'daki Jön

¹⁶ Nail Morali, *Mütareke'de İzmir, Önceleri ve Sonraları*, İstanbul 1976, 8.

¹⁷ Zeki Arkan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1985, 103-112.

¹⁸ Bu faaliyetlerin önceleri arasında Tevfik Nevzat, Tokadizâde Şekip, Hafız İsmail, Şair Eşref, Bezmi Nusret (Kaygusuz) ve Karaosmanoğlu Yakup Kadri'nin adları geçmektedir. Bkz. Yaşar Aksoy, *Bir Kent Bir İnsan; İzmir'in Son Yüzyılı, S.Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları*, İstanbul 1986, 82; *Osmanlı Meclis-i Mebusan Reisi Halil Mentеше'nin Anıları*, (yay. Haz. İsmail Arar), İstanbul 1986, 118.

¹⁹ İstibdat döneminde İzmir'deki siyasal ortam için bkz. Ziya Somar, *Bir Şehrin ve Bir Adamın Tarihi, Tevfik Nevzat, İzmir'in İlk Fikir ve Hürriyet Kurbanı*, İzmir 1948, 6-10.

²⁰ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Milli Mücadele*, İstanbul 1956, 339; Mentеше, a.g.e., 119-120.

Türk isyanını bastırmak için Batı Anadolu'dan toplanan askerler, özellikle İzmir'deki İttihatçı propagandaların etkisiyle Selanik'e vardıklarında kolaylıkla ayaklananların saflarında yer almışlardır²¹.

İzmir'de de siyasal etkinliklerin açık ve yasal hale gelmesi II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Meşrutiyet sevincini yansıtan ilk günlerdeki heyecanın geçmesinden sonra, İzmir'in kozmopolit yapısından da kaynaklanan sorunlar tekrar hatırlanmış ve dostluk gösterileri, Ekim 1908'de yapılan mebus seçimlerinde yerini düşmanlığa bırakmıştır²². 1908 seçimleri sırasında İzmir'de Türklerin örgütlü tek siyasal kuruluşu İttihat ve Terakki Cemiyeti'di. Cemiyet'in İzmir'deki sözcülüğünü 8 Ekim 1908 den itibaren çıkmaya başlayan "İttihat" gazetesi yapıyordu²³. 1908 seçimlerinde İttihatçılara en büyük muhalefet azınlıklardan gelmiştir. Ağustos 1908'den itibaren başlanan seçim işlemlerinde Rumlar ne kadar deneyimli olduklarını ve birlikte hareket edebildiklerini göstermişlerdir²⁴. Kendi cemaat örgütlerinin oluşturulmasında eskiden beri seçim yöntemini kullanan azınlıklar blok halinde hareket edebilmişlerdir. Bu yüzden, Türklerin seçmen listelerine kayıt konusundaki genel ilgisizliğine karşın Rumlar çok dikkatliydi ve paylarına düşmesi gereken ikinci seçmen ve mebus sayısından fazla temsilci çıkarabiliyorlardı²⁵. İttihatçıların Türkleri örgütleme girişimleri ve seçmen listelerine müdahaleleri ise Rumların protestolarına yol açıyordu²⁶. Örneğin İzmir Sancağı'ndan iki mebus çıkarmak isteyen Rumlar ilk seçim sonuçlarının bekledikleri gibi çıkmadığını öğrenince dükkanlarını kapatarak gösteri yapmışlardır²⁷. Bu eylemler devam etmekte olan seçimleri etkilemiş ve Rumlar İzmir Sancağı'ndan iki mebus göndermeyi başarmışlardır.

21 H.Zafer Kars, *Belgelerle 1908 Devrimini Öncesinde Anadolu*, İstanbul 1984, 56-58.

22 İzmir'de Meşrutiyet sevinci için bkz. Şeniz Gündemir, *İktisat Meşrutiyet'in İlânının İzmir Basınındaki Yankıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1988.

23 "İttihad; sedd-i zulmü yıkan bu cemiyet/ cümleyi birliğe eder davet,/ ittihad kalmayınca ümmete,/ ne memâlik kalır ne hürriyet.", *İttihat*, 8 Ekim 1908.

24 Daha geniş bilgi için şu tezimize bkz. Fevzi Demir, "Aydın Vilâyetinde 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1988, 42-48.

25 Türklerin seçimlere ilgisizliğinden yakınan bir yazı için bkz. "Bizde intihabat", *İttihat*, 2 Teşrin-i Sâni 1908.

26 *Ahenk*, 11 Teşrin-i Sâni 1908.

27 *Ahenk*, 13 Teşrin-i Sâni 1908. Akşin'e göre bu gösterilerde iki kişi ölmüştür; bkz. Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1967, 106.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yaptıkları anlaşmayı ileri süren Ermeniler de, İstanbul'da iki yerine bir Ermeni'nin mebus seçilmesi üzerine itiraz etmişlerdir²⁸. Bunun üzerine İzmir'den bir Ermeni'nin mebus seçilmesine karar verilmiştir. Ancak bu sırada İzmir'de seçimler tamamlandığından 184 ikinci seçmenin oyuyla mebus seçilmiş olan Doktor Taşlızâde Ethem Bey istifa ettirilerek yerine ermeni İspartalızâde İstefan Efendi seçilmiştir²⁹.

Bu uygulamalar İttihatçıların karşılaştıkları güçlükleri göstermekle birlikte, onların taşra örgütlerine egemen olduklarını da ortaya koymaktadır. Gerçi Cemiyet bu dönemde siyasal bir partiye henüz dönüşmekteydi. Bu yüzden mebus adayları daha çok bağımsız olarak propaganda çalışmalarını yürütmüşler, basın ve bildiriler aracılığı ile programlarını duyurmuşlardır³⁰. Ancak mebus seçilenler İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından belirlenmiştir. Sonuçlara göre İzmir Sancağı'ndan bu dönemde Meclis-i Mebusan'a gönderilen üyeler şunlardı³¹: İzmir Müftüsü Mehmet Said Efendi, Davavekili Çelebizâde Seyyid Bey, Sivas Vilâyeti Vali Muavini Aristidi Paşa, Atina Darülfünunu tarih muallimlerinden Kayserili Pavlo Karolidi Efendi, Manisalı Nesim Mazlıyah Efendi ve İspartalızâde İstefan Efendi. Buna göre İzmir'den 2 Türk, 2 Rum, 1 Ermeni ve 1 Yahudi olmak üzere 6 mebus seçilmiştir. Bu dağılım 1912 seçimleri içinde geçerliydi.

Seçimlere Katılan Siyasal Partilerin İzmir'deki Durumu

Meşrutiyetin ilk yıllarındaki çok partili ortam İzmir'de 1909'dan itibaren oluşmaya başlamıştır. Yasal bir kuruluş şekline dönüşen İttihat ve Terakki Cemiyeti kısa bir sürede İzmir'de de örgütünü kurmuş ve köylere kadar genişletmiştir. Cemiyet nizamnamesine uygun olarak, kaza ve köylerdeki en alt birim olan İttihat ve Terakki kulüpleri kaza kulüp idare heyetine, bu heyetler de sancak merkez

²⁸ Ay.es., 107.

²⁹ Ahenk, 29 Teşrin-i Sâni 1908.

³⁰ Örneğin; önce İzmir'den adaylığını koyan, daha sonra cemiyetin isteğiyle adaylığını Menteşe Sancağı'na kaydıran Halil (Menteşli) Bey'in programı için bkz. "Meclis-i Mebusanda Takip Edilecek Hatt-ı Hareket Hakkında Program", Ahenk, 22 Eylül 1908. Ayrıca bir bildiri örneği için bkz. Efdal Sevinçli, "İkinci Meşrutiyet Seçimleri Öncesinde İzmir'den Bir Ses", *Tarih ve Toplum*, III/15, 1965, 14-18.

³¹ Ahenk, 4 Teşrin-i Sâni 1908.

heyetine ve bunlar da vilayet merkez heyetine bağlanmıştır³². Vilayet ve sancak merkez heyetlerinin sorumluluğu merkez-i umumî tarafından atanan murahhaslara verilmiştir. 1912 seçimleri sırasında İzmir'de Cemiyet'in murahhaslıklarını Talat (Muşkara) Bey³³ ile Giritli Mustafa Raşid Bey üstlenmişti³⁴. İzmir Sancağı'nda Cemiyet'e bağlı veya destekleyen Uhuvvet, Meşrutiyet, Şehir, Vatan, Tilkilik, Tepeköy, Bornova Osmanlı İttihat ve Terakki, Yeniçiftlik, Arslanlar, İkiçeşmelik, Yalılar, Balçova, Karşıyaka, Bergama İttihat, Tire İttihat ve Reşadiye İttihat kulüpleri bulunuyordu. 6 Kasım 1911'den itibaren İttihat gazetesinin yerini alan Anadolu, İttihatçıların İzmir'deki yayın organıydı. Ahmed Eyüb'ün sorumluluğundaki Anadolu'nun yazarları arasında Haydar Rüştu, Galib Bahtiyar, Akil Koyuncu ve Mehmet Şükrü bulunuyordu. Uzun ömürlülüğünü tarafsızlığına borçlu olan, Ali Nazmi Bey'in çıkarttığı Ahenk ve İsmail Sitki'nin çıkardığı Köylü gazeteleri ise İttihatçıların duyurularını yayınlamakla yetiniyordu. Avukat Giritli Hasan Bey'in 17 Şubat 1912'de ilk sayısını çıkardığı Teşhir³⁵ ve gene bu dönemde yeniden çıkmaya başlayan Çapkın gazeteleri de İttihat ve Terakki yanlısıydı³⁶. İttihatçılar İzmir'de seçimlere bu güçlü örgütüyle girmiştir.

Muhalefetin İzmir'de örgütlenme girişimleri II. Meşrutiyet döneminin ilk günlerinden itibaren başlamıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruluncaya kadar İzmir'de örgütlenen siyasal partilerin en önemlisi Osmanlı Demokrat Fırkası'ydı³⁷. Hamid Suphi ve Bezmi Nusret (Kaygusuz)'un İzmir'de kuruculuğunu yaptığı bu partinin yayın organı Feryad gazetesi idi³⁸. Tunaya bu dönemde Ahrar ve Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın İzmir'deki başarısız örgütlenme girişim

³² Tunaya, *a.g.e.*, I, 83-89.

³³ İttihat ve Terakki'nin İzmir müfettişi Talat Bey'in Şehir Kulübünde yaptığı konuşma için bkz. *Anadolu*, 2 Kanun-u Sâni 1912.

³⁴ Bu murahhaslık görevini 1913'den sonra Mahmut Celal (Bayar) Bey üstlenmiştir. Bkz. Sabri Sürgevil, *1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın İzmir Politikası*, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1984, 153-155.

³⁵ Teşhir'in çıkışını kutlayan bir yazı için bkz. *Anadolu*, 19 Şubat 1912.

³⁶ "Yüzünü görmeyeli hayli zaman olmuştu/ Çıkmaya başladı Çapkın yine maşallah/ Çok zaman süslür âlem-i matbuatı/ Getirir düz yola sapkınları inşallah.", *Çapkın*, 21 Nisan 1912.

³⁷ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir, 1948, 85-87.

³⁸ Haftalık bir İzmir gazetesi olan Feryad'ı Hamid Suphi çıkartıyordu. Bkz. *Feryad*, 23 Kanun-u evvel 1909.

lerinden söz etmektedir³⁹. Muhalefetin İzmir'de güçlü bir şekilde sesini duyurabilmesi ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir. İstanbul'da 21 Kasım 1911'de kurulan bu parti hızla taşra örgütünü oluşturmaya çalışmıştır. Aydın Vilâyeti'nde fırka örgütünün kurulmasına Aydın Sancağı mebuslarından İsmail Sıtkı Efendi öncülük etmiştir⁴⁰. İsmail Sıtkı'nın bu çalışmalarında Rumların da desteğini sağlamaya çalıştığı anlaşılıyordu⁴¹. Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir Şubesi ise fırkanın kuruluşundan yaklaşık bir ay sonra, 22 aralık 1911'de törenle açılmıştır⁴². Açılış töreninin yanısıra halka duyurulmak üzere bir bildiri hazırlanmıştı⁴³. Fırkanın kuruluş gerekçesinin açıklandığı bildiri de ayrıca, iki seneden beri karşılaşılan felaketlerin sorumluluğu İttihatçılara yükleniyor, çözüm olarak meşrutî rejimin gereklerinin yerine getirilmesi isteniyor ve unsurlar arasında birliğin sağlanmasının şart olduğu belirtilerek partiye katılma çağrısı yapıyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir Şubesi İdare Heyeti de aynı günlerde açıklanıyordu⁴⁴. Fırkanın şube başkanı Uşakızâde Muammer Bey'di. Üyeler ise; Kapanızâde Tahir Bey, Salepçizâde Refik Bey, Tavaslızâde Osman Bey, Alay emniğinden mütekkait Halit Bey, merhum Mithat Paşa'nın damadı Nüzhet Bey, Hacı Hasanzâde Doktor Ethem Bey, Aleksandr Kolıdı Efendi ve Corci oğlu Demosten Efendi'den oluşuyordu. İtilafçıların İzmir'deki sözcülüğünü, 1 Şubat 1912'den itibaren çıkmaya başlayan Musavat gazetesi yapıyordu⁴⁵. Bu gazetenin sorumlu müdürü Tahsin Efendi'ydі. Başyazarlığını ise daha önce İttihat gazetesinin başyazarı olan Hafız İsmail Efendi yapıyordu⁴⁶.

³⁹ Tunaya, *a.g.e.*, I, 152-178 ve 247.

⁴⁰ *Anadolu*, 25 Teşrin-i sâni 1911.

⁴¹ *Anadolu*, 10 Teşrin-i evvel 1911.

⁴² "İzmir'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası", *Takdirat*, 27 Kanun-u evvel 1911.

⁴³ *Ahenk*, 25 Kanun-u evvel 1911.

⁴⁴ *Ahenk*, aynı yer.

⁴⁵ *Teşkilat*, 5 Şubat 1912.; "Maatessüf", *Anadolu*, 2 Şubat 1912.

⁴⁶ Hafız İsmail Mahmut Şefket Paşa'nın öldürülmesi üzerine Mısır'a kaçtı. Millî Mücadele karşıtı tutumu nedeniyle 1924'de hazırlanan 150'likler listesine alındı. Bkz. İlhamî Soysal, *150'likler*, İstanbul 1985, 63.

Seçimlerin Yapılışı

18 Ocak 1912'de Meclis-i Mebusan'ın feshi üzerine , 21 Ocak 1912'de "muamelât-ı intihabiyenin kanun-u mahsusu dairesinde te'min-i icrası.." için bütün vilâyetlere duyuru yapılmıştır⁴⁷. Seçimler 1908'de yasalaşan İntihab-ı Mebusan Kanunu'na göre yapılacaktır⁴⁸. Bu yasaya göre önce; kaza belediye reisi, muhtarlar, imam, papaz ve hahamların sorumluluğunda "defatir-i esasi", yani seçmen listelerinin hazırlanması gerekiyordu. Listelere 25 yaşını bitirmiş, iflâs durumunda olmayan, medenî haklarından yoksun bırakılmamış ve devlete az çok vergi veren Osmanlı uyruklularından erkek kişiler kaydedilecekti. Bu nitelikleri taşıyanlar nüfus kayıtlarına veya yukarıda adı geçenlerin tanıklığına başvurularak belirlenecekti. Köy ve mahallelerde hazırlanan listelerin bir nüshası kazaya gönderilecek, bir nüshası da Türkçe veya "lisân-ı Türki'ye vâkıf olmayan kurada tekellüm edilen lisâna.." göre muhtarlıklarda kalacaktı (madde 7). Kazada toplanan listeler, belediye reisi başkanlığında, belediye meclisi üyelerinden oluşan "Heyet-i Teftişîye"ler tarafından incelenerek; birer nüshası cami, kilise, hükümet ve belediye binalarının görünen yerlerine asılacaktır. Yapılan itirazlar Heyet-i Teftişîye tarafından değerlendirilecek, itiraz edenler verilen kararın bozmak için İstinaf mahkemelerine başvurabileceklerdi. kesinleşen listeler idarî silsile içinde valilikte toplanarak sancaklardan çıkarılması gereken mebus sayısı belirlenecekti. Seçimler kaza ve nahiye merkezlerinde yapılacaktı. Heyet-i Teftişîye'ce gönderilen bir görevli başkanlığında; imam, papaz ve iki nahiye meclisi üyesinden oluşan sandık kurulu oy verilmesini ve sayımını denetleyecekti. Muntehib-i evvel'ler 300-500 kişilik grublar halinde belirlenen zaman ve yerde oy vereceklerdi. Belirlenen muntehib-i sâni sayısı kadar aday isimlerinin yazıldığı pusulalarla sandık başına gelen birinci seçmenler Padişah'ın sağlığına dua ettikten sonra oylarını kullanılacaktı (madde34). Kazanan muntehib-i sâniler de kaza merkezlerinde belirlenen yerde, mebus seçmek için oy vereceklerdir.

47 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Babîâlî Evrak Odası (=BOA-BEO), Vilâyet Giden, No:40, "Umum vilayet ve müstakil sancaklara telgraf", Umum No: 305604, 8 Kanun-u sâni 1327; *Anadolu* 25 Kanun-u sâni 1912.

48 *İntihab-ı Mebusan Kanunu*, İstanbul 1324.

Açıklamadan da anlaşıldığı gibi seçim işlemleri için uzun bir süre gerekmektedir. Ahenk, bu seçim yasasına göre hazırlıklar için 65 günlük bir süre gerektiğini yazıyordu⁴⁹. Bu nedenle meclisin zamanında açılabilmesi için Dahiliye Nezâreti seçim yasasında öngörülen sürelerin yarıya indirilmesine karar vermiştir⁵⁰. İzmir'de 25 Ocak 1912'den itibaren, nüfusa kayıtlı olmayan seçmenlerin listelere yazılması işlemlerine başlandığı anlaşıyordu⁵¹. 2 Şubat'ta Ahenk, İzmir kazasında Heyet-i Teftişîye'nin kurulduğu yazıyordu. Daha sonra katılanlarla birlikte; 18'i Müslüman ve 10'u gayrimüslim olmak üzere 28 kişiden oluşan bu kurulun başkanlığını belediye reisi Ethem Bey yapıyordu. Diğer yandan, köy ve mahallelerde hazırlanan hazırlanan seçmen listeleri 15 Şubat'tan itibaren Heyet-i Teftişîye'ye gelmeye başlamıştı⁵². İzmir'de 3 Mart'ta seçmen listeleri askıya çıkarıldı⁵³. Askı süresince Anadolu'nun ilk sayfasında şu duyuru yer alıyordu:⁵⁴

"Müntehiblerel.. İşte müntehib defterleri askıya alındı. Mahalle, çarşı başlarında herkesin gelip geçtiği yerlerde ilân edildi. Şimdi her Osmanlı gidip o defterdeki isimleri okumalı, okutmalı, söyleyeceği itirâzı varsa hemen bildirmelidir!"

11 Mart 1912'de Anadolu, Heyet-i Teftişîye'nin itirazların nasıl yapılacağına ilişkin duyurusunu yayınlıyordu. 20 Mart'ta ise İzmir'de müntehib-i sâni seçimlerine başlanmıştır. İzmir kazası müntehib-i sâni seçimlerde 39 seçim dairesine ayrılmış ve oylama yerleri 13 gün süreyle gazeteler aracılığı ile duyurulmuştur⁵⁵. Oy verme yerleri arasında okullar, cami, kilise ve havraların yanısıra Mersinli ve Reşadiye karakolu gibi yerler de bulunuyordu. Seçmen listelerinin hazırlanması, seçim yerleri ve görevlilerinin belirlenmesinden sonra 20 Mart'ta belediye dairesinden törenle alınan oy sandıkları gene törenle seçim dairelerine gönderilmiştir⁵⁶. İzmir

⁴⁹ Ahenk, 2 Şubat 1912.

⁵⁰ BOA-BEO, Dahiliye Giden, 77/3-26, "Umum vilayât ve müstakil sancaklara telgraf", Dosya No: 200834, 23 Şubat 1912.

⁵¹ "İntihâbât muamelâtı", *Anadolu*, 25 Kanun-u sâni 1912.

⁵² "Defatir-i esasiye", *Anadolu*, 3 Mart 1912.

⁵³ "Defatir-i esasiye'nin ta'likî", *Anadolu*, 3 Mart 1912.

⁵⁴ *Anadolu*, 6 Mart 1912.

⁵⁵ Ahenk, 20 Mart-3 Nisan 1912.

⁵⁶ "...mahallâtтан tertib ve tanzim edilen süslü ve müdebdeb arabalara Heyet-i Teftişîye'den bir zevat dahî irkâb edilerek rey sandıkları aynı tahassüsât-ı millî ve aynı âlây-ı vâlâ ile 'Yaşasın İttihat ve Terakki.' avâzeleriyle 'ahalinin şiddetli alkışları arasında mahallerine gönderilerek teslim edilmiştir.", *Anadolu*, 22 Mart 1912.

Sancağı'nda 20 Mart'tan itibaren müntehib-i sâni seçimlerinin sonuçları alınmaya başlanmıştır. İzmir merkez kazasında 2 Nisan'da kesin sonuçların alınması üzerine, 4 Nisan 1912'de belediye konağında mebus seçimi yapılmıştır⁵⁸.

Seçim işlemleri sırasında gerek seçim yasasının yetersizliğinden ve gerek diğer sorunlardan kaynaklanan bir çok güçlüklerle karşılaşmıştır. Örneğin, seçmenlik koşulları arasında bulunan az çok vergi vermek hükmü yoruma açıktı. Bunun üzerine Dahiliye Nezâreti "yalnız tarık-i bedel nakdîsini" verenlerin de seçmen olabileceklerini bildirmiştir⁵⁹. Dahiliye Nezareti'nin diğer bir yazısında ise başka vilâyetlerde oturanların oy kullanabilmeleri için "naklihâne ibraz etmeleri.."nin gerektiği duyuruluyordu⁶⁰. Önemli bir sorun da seçmen listelerinin hazırlanmasında kullanılan nüfus kayıtlarının yetersizliğiydi. Askere gitmemek veya vergi vermemek gibi nedenlerle nüfuslarını kaybettirmeyenler arasında Müslümanlar çoğunlukta bulunuyordu. Anadolu bu yüzden, hazırlanan seçmen listelerinin asker kaçaklarını belirlemek için kullanılacağını yazıyordu⁶¹. Seçimler sırasında ortaya çıkan bu tür sorunlar kanımızca seçim yasasının eksikliklerinden ve hükümetin bu konudaki deneyimsizliğinden kaynaklanıyordu. Günümüzdeki Yüksek Seçim Kurulu'nun işlevini görebilecek ve seçimin akışını yönlendirebilecek bir kurulun olmaması en önemli eksikti.

Partilerin Seçim Kampanyaları

İttihat ve Terakki 1912 seçimlerine iktidar partisi olarak katılmış ve genellikle görüldüğü gibi, iktidarı elinde bulundurmanın sağladığı kolaylıklardan yararlanma yoluna gitmiştir. Seçimlere gidilmesi üzerine yeni kabineye adamlarını yerleştiren İttihatçılar, aynı zamanda vilâyet yönetim kadrolarında da kendi istekleri doğrultusunda önemli değişiklikler yapmışlardır. Bu niyetle Aydın Vilâyeti valiliğine de Nazım Bey'in yerine sabık Dahiliye Nazırı Celal

⁵⁷ *Anadolu*, 20 Mart 1912.

⁵⁸ "Düñkü intihabât", *Anadolu*, 5 Nisan 1912

⁵⁹ *Anadolu*, 7 Nisan 1912.

⁶⁰ BOA-BEO, Dahiliye Giden, 77/3-26, Dahiliye Giden, Dosya No: 292117, 17 Teşrin-i sâni 1327.

⁶¹ *Anadolu*, 15 Şubat 1912.

Bey atanmıştır⁶². Ahenk; Celal Bey'in İzmir'e gelişinde düzenlenen törende, yeni valinin "...kendilerinin de cemiyete mensub olmakla cemiyetin programı dairesinde vilâyetimizin her türlü ihtiyacâtını ref ve tatmine çalışacaklarından..." bahsettiğini yazıyordu⁶³. İttihatçılar bu kolaylıkların yanısıra, örgütün bütün olanaklarını seçimi kazanabilmek için seferber etmiştir. İzmir'de İttihatçıların en önemli propaganda aracı Anadolu gazetesiydi. Seçim kampanyası döneminde Anadolu'nun her sayısında heyecanlı yazılar görmek mümkündür. En azından birer buluşma yeri işlevini gören ve her semtte bulunan İttihat ve Terakki kulüpleri ise kampanyanın yönlendirildiği merkezlerdi⁶⁴. İttihatçılar broşür ve beyannameler aracılığıyla da propaganda yapıyordu. Örneğin Mansurizâde Sait Bey'in kulüplerde yapmış olduğu konuşmalar bastırılarak çoğaltılmıştı⁶⁵. Ayrıca cemiyetin İzmir örgütüne hazırlanan seçim beyannameleri sık sık basında yer alıyordu⁶⁶. İttihatçılar miting de düzenliyorlardı. 13 Mart 1912'de valiliğe verdikleri bir dilekçede, "...hissiyât-ı milliye ve vatandaşiyi rencide ve izzet ve şeref-i hükümeti ihlâl ve tezlil edecek bir şekil ve tarzda muhaliflerden bir takım sebükmagzın şu günlerde tevâli eden tecavüzât ve hareket-i mezbuhâneleri bizi meşru' bir mukabeleye sevk etmiştir..." denilerek miting izni istiyorlardı⁶⁷. Ancak valilik bunu, İttihatçıların benzer isteği ile birlikte geri çevirmiştir⁶⁸. İttihatçılar propaganda gezileri de yapıyorlardı. Örneğin İzmir'deki İttihat ve Terakki kulüpleri Tire'ye bir "tenez-züh", yani gezi düzenlemiş ve Anadolu'ya göre çok başarılı geçmişti⁶⁹. Cemiyetin bölgedeki propaganda ekibi arasında Seyyid Bey, Ubeydullah Bey, Nesim Mazlıyah Efendi, Mansurizâde Sait Bey, Tokdizâde Şekip Bey, Halil (Menteşe) Bey, Yunus Nadi Bey, Galip Bahtiyar ve Emanuelîdi Efendi gibi tanınmış kişiler bulunuyordu.

62 *Ahenk*, 5 Şubat 1912.

63 *Ahenk*, 19 Şubat 1912.

64 "Tilkilik Kulübü'nde Konferans", *Anadolu*, 11 Şubat 1912.

65 *Anadolu*, 27 Şubat 1912.

66 Örneğin bkz. "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Beyannamesidir", *Ahenk*, 31 Mart 1912.

67 *Anadolu*, 27 Şubat 1912.

68 *Anadolu*, 17 Mart 1912.

69 "Var olsun Tireli Hemşehrilerimiz", *Anadolu*, 3 Mart 1912.

İttihatçılar kampanyalarında, cemiyetin ülkeye sağladığı yararları anlatıyorlar, karşıyaşılan güçlüklerin ise istibdat döneminin uygulamalarından kaynaklandığını belirterek, bu sorunların çözümü için de güçlü bir hükümetin kurulması gerektiğini vurguluyorlardı. Bu nedenle Kanun-u Esasi'nin 35. Maddesini değiştirmek istediklerini, meclisin bu öneriyi kabul etmemesi üzerine seçimlere gidildiğini söylüyorlardı⁷⁰. Cemiyet Aydın Sancağı ahalisine yayınladığı bir bildiri de kendini şöyle takdim ediyordu:

"...İttihat ve Terakki'nin bir mazisi, bir şan ve şerefi vardır. Memlekette mutlakiyet-i idareyi kaldırarak ânun yerine meşrutiyeti ikâme eden, vatan-ı Osmani'nin ecnebi devletler arasında taksimine karar vermekten ibaret olan Reval Protokolü'nü parçalayarak vatani inkırazdan, milleti mahkumiyetten kurtarmakla küre-i arzda yegane müstakıl kalan hükümet-i İslamiyemizin bekâ ve devamını kâvi esaslara ibtina ettiren İttihat ve Terakki'dir..."⁷¹.

İttihatçılar diğer yandan da halkı seçim konusunda bilgilendirmeye ve yönlendirmeye çalışıyorlardı. Anadolu'da konu ile ilgili yazılarda önce seçimin ne anlama geldiği açıklanıyor, sonra genellikle iki fırka karşılaştırılarak İttihatçı adaylara oy verilmesi isteniyordu⁷². Seçimler süresince Anadolu'da şu duyuru sık sık yer alıyordu:

"İntihab esnasında her Osmanlı'nın iki mukaddes vazifesi vardır. 1) Nüfusunu hemen mahallesindeki deftere kaydettirmek, 2) İntihab başladığı vakit sandık başına gidip kendi eliyle intihab pusulasını atmak. Bu vazifeler milliyet borcu, hakimiyet hakkıdır. Borcunu eda, hakkını istimâl etmeyenler, milliyet ve hakimiyetlerini ilâ edemezler. Haydi Osmanlılar mukaddes vazifeleriniz başına!"⁷³.

İttihatçıların bu dönemde artık açıkca ortaya koymaya başladıkları "Türkçü ve milliyetçi" tutum ve davranışları basında da izlenebilmektedir⁷⁴. Bu tutum ise en çok Rumları ve onlarla işbirliği içinde olan İtilafçıları rahatsız ediyordu. İttihatçılar kampanyalarında bütün saldırılarını Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yöneltiyor-

⁷⁰ Örneğin bkz. "Sabık İzmir Mebusu Seyyid Bey'in Yahılar Kulübü'nde Verdiği Konferans", *Anadolu*, 5 mart 1912.

⁷¹ *Anadolu*, 9 Nisan 1912.

⁷² "Nasil Mebus İntihab Edelim?", *Anadolu*, 28 Mart 1912.

⁷³ *Anadolu*, 14 Şubat 1912.

⁷⁴ Aydın muhabirinin yazısından; "Aydın oğulları, bu Türk doğmuş, Türk yaşamış,

lardı. Bu saldırılar hem sözlü hem de eylemli olarak gerçekleştiriliyordu. Örneğin, İttihatçılar muhalefet partisinin belli bir görüşü olmadığını, "...müfrit radikaller karşısında koyu muhafazakârlar, şiddetli zevabancılara mukabil müfrit adem-i merkezîyetçiler, sarıh mutlakîyetçiler karşısında âşıkâr jakobenler, vazih anane düşmanlarıyla mutaassıb anane müdafâicilerini..." barındırdığını söylüyorlardı⁷⁵. İttihatçılar ayrıca Hürriyet ve İtilaf terimini "hürriyeti itlaf" şeklinde yazarak muhaliflerini küçük düşürmeye çalışıyorlardı⁷⁶. İzmir'deki İtilafçılardan Sıtkı Efendi'nin Yunan konsolosluğuna sık sık gittiğini, İtilafçı sadrazam Kamil Paşa'nın valiliği sırasında İzmir'e hiç bir hizmet yapmadığını, İtilafçıların Rumları Türklere karşı kışkırttığını iddia eden yazılara Anadolu'da sıkça rastlanıyordu⁷⁷. Bu suçlamalara ek olarak Kamil Paşa ve oğlunun İzmir'deki mal varlıkları iki gün süreyle liste halinde Anadolu'da yayınlanıyordu⁷⁸. Bu sözlü sataşmaların yanısıra İttihatçılar muhalefetin propaganda çalışmalarını da engellemeye çalışıyorlardı. Örneğin, Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucularından Lütfi Fikri Bey ve Yorgi Boşo Efendi'nin propaganda yapmak için İzmir'e geliş ve konferans vermek istemelerine İttihatçılar sert tepki gösteriyorlardı. Anadolu'da Lütfi Fikri Bey'in karşılanması alaylı bir dille anlatılıyordu:

"...Birden bir cem'i gafirin Pasaport'a doğru koştuğunu kemâl-i taaccüble gördük. Pasaport'a muvasalatımızda bir sürü halk ufak bir vapuru pek parlak!!! surette yuhalarla istikbal ediyorlardı. Lütfi Fikri Bey ve rüfekasını hâmil olan bu vapur yolcularını Mesajari vapuruna getirmek için faryab ettiği zaman yuhalardan başka bir şey işitilmiyordu. Birden Lütfi Fikri Bey bu nümâyişçilerin yuhalarına bir cevap olmak üzere Oşt! kelime-i tahkiriyesini sarf etmesin mi?

Türklüğüyle, Türklüğünün büyüklüğüyle yaşayacak olan Aydın oğulları anasının muhtariyet ve istiklâliyetine doğru hareketine asla lakayt kalamaz!", *Anadolu*, 14 Nisan 1912.

⁷⁵ K.A., "Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Mezîyet-i Siyasisi", *Anadolu*, 5 Kanun-u sâni 1912.

⁷⁶ "Hürriyet ve İtilaf mı? Hürriyeti itlaf mı?", *Anadolu*, 15 Kanun-u sâni 1912.

⁷⁷ "Suallerimizden", *Anadolu*, 5 Kanun-u sâni 1912.

⁷⁸ "Koca Vezir Kamil Paşa ile Mahdumunun İzmir'de edindikleri Emlâk ve Arazinin listesidir". *Anadolu*, 5 Şubat 1912

İşte o vakit hâzîrun bu terbiye-i siyasiye sahibini, bu büyük vatan-perveri!!! mükemmel surette yuhalarla teşyi' ettiler"⁷⁹.

Bu müdahaleler sırasında bazı çatışmaların da olduğu Musavat'ın yakınlarından ve Anadolu'nun bu haberleri sürekli yalanlamasından anlaşılıyordu. Örneğin Anadolu, İkiçeşmelik'teki bir kavga sırasında Değirmenci Ferhat Efendi'nin yaralanmasından bahsederken, "İzmir'de yeni çıkmaya başlayan bir gazete bu meseleyi mal bulmuş magribi gibi tevsi' ederek işe siyasi bir renk karıştırmış olduğunu maateessüf gördük.." diyordu⁸⁰. Diğer yandan bu olaylar sırasında bol bol Hürriyet ve İtilaf Fırkasından istifa haberleri yayınlanıyordu.

İttihatçılar seçim kampanyası sırasında Rumlarla da uğraşmak zorunda kalıyordu. Bu sıralarda Rumların siyasal temsilciliğini üstlenen Patrikhane ve Rum Meşrutiyet Kulübü Helenizm ve Megalo İdea'nın savunucu durumundaydı⁸¹. İzmir Sancağı'nda en kalabalık azınlık olan Rumların sesini duyuran güçlü bir Rumca basın vardı. İttihat ve Terakki'nin milliyetçi ve merkezîyetçi politikasından hoşlanmayan Rum Meşrutiyet Kulübü, Hürriyet ve İtilaf Fırkasını desteklemiş; Patrikhane de İttihatçıların umduklarının tersine tarafsızlığını duyurmuştu⁸². İzmir Rumları da çoğunlukla Rum Meşrutiyet Kulübü'nün yönlendirmesine uygun olarak hareket etmişlerdir. İttihatçıları destekleyen Rumlar ve Rumca basın ise Yunan basını tarafından davaya ihanetle suçlanmıştır⁸³. Örneğin Tanin, İzmir'de İttihatçıların listesinden mebus adayı olan Karolidi'nin Atina Üniversitesindeki tarih profesörlüğü görevinden uzaklaştırıldığını yazıyordu⁸⁴. İttihatçılar Rumlarla Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki işbirliğine sert tepki göstermelerine rağmen, mecliste az da olsa bir Rum mebus grubunun varlığına izin vermek zorundaydılar. Bu nedenle 1908 seçimlerinde olduğu gibi, iki Rum'u; Karolidi ile Emanuelidi Efendi'yi listesinden aday gösterdi. İlginç olan nokta

⁷⁹ "Akım kalmış bir konferans", *Anadolu*, 5 Şubat 1912.

⁸⁰ *Anadolu*, 4 Şubat 1912.

⁸¹ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul 1985, 112.

⁸² Galib Bahtıyar, "İntihabatta Rum Partisinin Vaziyeti", *Anadolu*, 11 Şubat 1912.

⁸³ "Atina Matbuatı ve İntihabât", *Anadolu*, 8 Nisan 1912.

⁸⁴ *Tanin*, 7 Nisan 1912.

ise bu iki Rum'un ancak Türk müntehib-i sânilerinin oylarıyla seçilmesi idi. Örneğin, İzmir kazasından seçilen 12 Rum müntehib-i sâni İtilafçı adaylara oy vermiştir⁸⁵.

İttihatçıların bu bölgedeki Ermeni ve Museviler ile olan ilişkileri Rumlara göre daha iyiydi. İzmir'de Ermenilerin siyasal temsilciliğini Taşnaksiyun Cemiyeti yapıyordu. İttihatçılar da Taşnaklara Ermeni Patrikhanesinden daha yakındı. Diğer Ermeni kuruluşu Hınçaksiyun Cemiyeti ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile içindeydi⁸⁶. Ancak bu dönemde İzmir basınında Hınçakların etkinliklerine ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Taşnaklarla İttihatçıların anlaşmasına uygun olarak seçimlerde Ermeniler ile ilgili bir sorun çıkmamıştır. Sonuçta Taşnaksiyun'un önerdiği Ermeni Vahan Bardizbanyan Efendi İttihatçı ikinci seçmenlerin oyu ile mebus seçilmiştir.

Osmanlı Yahudileri ise bu dönemde ayrı bir kader peşinde koşmayacak kadar içinde buldukları ülkeyle bütünleşmiş görünüyordular. Gerçekten de İzmir'de Museviler İttihatçılarla işbirliği içindeydi⁸⁷. Nesim Mazliyah Efendi İttihatçıların propaganda ekibi içinde yer alıyordu. Bu yakınlığın sonucu olarak aslında İzmir Sancağı'nda bir mebus çıkarabilecek nüfus çoğunluğuna sahip olmayan Museviler, İttihatçıların listesinden Nesim Mazliyah Efendi'yi mebus seçtiriyorlardı.

Cemiyetin azınlıklarla olan ilişkileri mebus adaylarının belirlenmesinde etkili olmuştur. 1908'de olduğu gibi Cemiyet genel merkezince belirlenen İzmir Sancağı mebus adayları 31 Mart 1912'de açıklanıyordu. 2 Türk, 2 Rum, 1 Ermeni ve 1 Musevi'den oluşan listede şu isimler yer alıyordu: Dava vekili sabık mebus Seyyit Bey⁸⁸, Sivas Naibi Musa Kazım Efendi⁸⁹, sabık mebus Emanuelıdî Efendi⁹⁰,

⁸⁵ "Nefs-i İzmir Mebus İntihabâtı", *Anadolu*, 5 Nisan 1912.

⁸⁶ Ahmad, *y.a.g.e.*, 148-164.

⁸⁷ Örneğin, İzmir Musevi Esnaf Kulübü'nde, İtalya'nın Trablusgarb'a saldırısını kınayan konuşmalar yapıyordu. Bkz. *Anadolu*, 28 Teşrin-i evvel 1911.

⁸⁸ Mehmet Seyyit (1866-1925), Hukuk profesörü. Darülfünun'da öğretim üyesi. İkinci Meşrutiyet'in her üç meclisinde İzmir mebusuydu. TBMM II.Dönemde de İzmir Mebusu ve Adalet Bakanı, Mustafa Kemal'e laik cumhuriyet konusunda hukuki danışmanlık yapmıştır. Bkz. Ahmad, *İttihat ve...*, *a.g.e.*, 290-291.

⁸⁹ Musa Kazım (1866-1925), yöneticilik ve avukatlık yapmıştır. Bkz. Ahmad-Rustow, *a.g.m.*, 245-284.

⁹⁰ Emanuel Emanuelıdî 1914'de bu kez Aydın Sancağı'ndan mebus seçilmişti. *Aynı yer.*

sabık mebus Karolidi Efendi⁹¹, dava vekili Vahan Bardızbanyan Efendi⁹², sabık mebus Nesim Mazliyah Efendi⁹³, Hukukçuların çoğunlukta olduğu listede Musa Kazım ve Vahan Bardızbanyan Efendi hariç, diğerleri 1908'de de mebus seçilmişti.

Türkiye'de birden fazla siyasal partinin ülke genelinde katıldığı ilk genel seçim kampanyası ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. İtilafçuların İzmir'deki sözcüsü durumundaki Musavat gazetesinin seçim dönemine ait sayıları bulunamamıştır. İttihatçuların bütün engellemelerine karşın inatçı bir direniş gösteren İtilafçılar da dönemin propaganda araçlarından yararlanmış, gazete, broşür, konferans ve geziler yoluyla çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. İttihat ve Terakki yanlısı yönetimin İtilafçuları hayli uğraştırdığı anlaşılmaktadır. Örneğin; 11 Nisan 1912'de ahenk, Vali Celal Bey'in Hürriyet ve itilaf Fırkası İzmir Şubesi idare heyeti ve Musavat sorumluları hakkında dava açtığını duyuruyordu. Bu davanın sonucunu tesbit edemedik. İtilafçılar propaganda gezilerinde de sık sık protestolarla karşılaşıyorlardı⁹⁴. Bu engellemelere karşın muhalefet broşür ve beyannamelerle kampanyasını sürdürüyordu. Ahenk 6 Şubat 1912'de, İtilafçuların Türkçe, Rumca, Ermenice ve Bulgarca 20000 broşür bastırarak taşraya dağıttıklarını duyuruyordu. Anadolu ise, Tire'de İtilafçuların astığı, aday isimlerini içeren bildirilerin okuyup yazma bilmeyenlerce tahsildarın vergi listelerine benzetildiğini, içeriğini anlayınca yırttıklarını yazıyordu⁹⁵.

İtilafçuların propaganda ekibi arasında Hafız İsmail ve Uşakizâde Muammer Bey gibi eski İttihatçılar bulunuyordu. Ayrıca İstanbul'dan İzmir'e sık sık Hürriyet ve İtilaf Fırkası önderleri geliyordu. Yorgi Boşo ve Lütfi Fikri Bey'in İzmir'e gelişleri ve Boşo Efendi'nin

⁹¹ Pavlo Karolidi bu sıralarda Atina üniversite'nde tarih profesörüydü. Karolidi Kritovulos'un *Fatih Sultan Mehmed Hân-ı Sâni* adlı eserini Türkçeye çevirmiştir. Ahmad-Rustow, Karolidi'yi bu dönemde bağımsız gösteriyor. Oysa bu mebus İttihatçuların listesindeydi. Bkz. *Anadolu*, 31 Mart 1912.

⁹² Vahan Bardızbanyan da adı geçen çalışmada bağımsız gösterilmiştir. Bkz. *y.a.g.m.*, 271.

⁹³ Nesim Mazliyah Efendi II. Meşrutiyet dönemi boyunca Meşlis-i Mebusan'da bulunmuştur. Bkz. *Ayrı yer*.

⁹⁴ Hafız İsmail'in Manisa'da karşılanışı için bkz. *Anadolu*, 20 Şubat 1912.

⁹⁵ *Anadolu*, 7 Kanun-u sâni 1912.

İzmir Rum Meşrutiyet kulübü'nda yaptığı Tür lüğü aşığılayıcı konuşması, Anadolu ve Ahenk'te günlerce yayınlanan telgraflarla protesto ediliyordu. İtilafçılar kampanya süresince genellikle, İttihat ve Terakkî'nin meşrutiyet rejiminin gereklerini yerine getirmediğini, izledikleri politikaların yanlış olduğunu işliyorlar; Kanun-u Esasî'nin 35. Maddesinde yapmak istedikleri değişiklikle İttihatçuların kendi diktatörlüklerini kurmak istediklerini vurguluyorlardı. Ayrıca unsurlar arasındaki birliğin güçlendirilmesi gerektiği gibi genel konular üzerinde duruyorlardı⁹⁶. İtilafçuların İstanbul'daki sözcülerinden Takdirat gazetesinde 29 Aralık 1911'de yer alan "İzmirli Selim" imzalı bir yazıda; İzmir'deki İttihat ve Terakkî örgütünün yalnız memur ve öğretmenlerle dolu olduğu, İtilaf örgütünün ise İzmir'in en seçkin eşraf ve hanedanından kişilerden oluştuğu belirtilerek, "...ittihada gelince haydi biraz memur olsun, yalnız bir eşraf bulunsaydı kâfiydi." deniliyordu. Bu sözler İtilafçıların dayandığı toplumsal tabanı göstermesi bakımından ilginçtir.

İtilafçılar sık sık seçim işlemlerindeki yolsuzluklardan yakınıyorlardı. Bu yakınmalarda; İttihatçuların seçimlere karıştığı, bazı Rumların listelere kaydedilmediği ve oy verdirilmediği iddia ediliyordu⁹⁷. İtilafçuların halkın dinsel duygularından da yararlanmak istedikleri anlaşılıyordu. Anadolu'da Galib Bahtiyar İtilafçuların 35. Madde ile ilgili propogandalarından şu örneği veriyordu:

"Otuz demek Ramazan'daki otuz oruç ve beş ise her müslimin edasına mecbur oldukları beş vakit namaz imiş!!! İttihatçılar 35. Madde'yi ta'dil ile oruç ve namazı kaldırmak istiyorlarmış. İşte İtilaf propagandacılarının ahaliyi ifsâd için icad eyledikleri çare!.." ⁹⁸.

İzmir'de muhalefetin dini siyasete alet eden propagandalarının çoğalması üzerine İzmir Müftülüğü aşağıda metnini verdiğimiz beyannameyi yayınlamak gereğini duyuyordu:⁹⁹

⁹⁶ Örneğin Lütü Fikri Bey'in İzmir'de Fırka şubesinde yaptığı konuşma için bkz. Tuna, *a.g.e.*, I, 304-307.

⁹⁷ *Teminat*, 26 Mart 1912.

⁹⁸ *Anadolu*, 4 Nisan 1912.

⁹⁹ *Anadolu*, 27 Şubat 1912.

Beyanname

"Hilaf-ı şer'i şerif temsilât ve teşbihâtta bulunulması ve gazete-lerde âyât-ı Kur'anîyye ve ehâdis-i nebeviyye yazılması ve müba-hesât ve münâkaşât-ı diniyyede bulunulması ve âmâl ve makâsıd-ı siyâsiyenin din-i mübin-i ahmedinin âlet ittihaz edilmesi katiyyen gayr-ı caiz olub âlem-i islamiyette de galeyân-ı azîmî ve bilahere vehâmet-i müdhişeyi mucib olacağından her hâlde bu gibi hâlâttan tevâkki ve ictinab olunması islamiyet ve selâmeti memleket namına beyan olunur."

fi: 8 Rebi'ül-evvel sene 330 13 Şubat sene 327

İzmir Müftüsü Mehmed Rahmetullah

İttihat ve Terakki'yi iktidardan düşürmek için her yöntemi deneyen İtilafçılar azınlık grublarının desteğine de başvurmuşlardır. Fırka programındaki idarede adem-i merkezîyet ve statükoyu korumayı vaad eden bir sistem önerisi Rumlara ve bazı Ermenilere çekici geldiğinden bu işbirliği kolaylıkla gerçekleştirilmiştir¹⁰⁰. İzmir'de de İtilafçılar Rum Meşrutiyet Kulübü ile anlaşmışlardı ve Rum basınının çoğu Hürriyet ve İtilaf Fırkasını dektekliyordu¹⁰¹. Örneğin, daha önce İttihatçıların yorumuyla anlattığımız Lütü Fikri ve Boşo'nun İzmir'e gelişinde çıkan olayları Estiya gazetesi; beş on hamalın polislerin önünde gürültü çıkardığı, hakaretlerin Rum Boşo Efendi'ye yapıldığını sanan Rumların bıçaklarını ve tabancalarını çıkartınca sayıca az olan İttihatçıların kaçtıkları şeklinde anlatıyordu¹⁰². Bu işbirliği seçim sonuçlarına yansıyor ve İtilafçı adaylar İzmir kazasında ancak Rum ikinci seçmenlerin oylarını alabiliyorlardı. Buna karşılık Hürriyet ve İtilaf Fırkası da İzmir Sancağı mebus aday listesine üç Rum'u yerleştiriyordu.

İtilafçılar adaylarını belirlerken Rumların yanısıra, ulema ve eşraf kesiminin desteğini sağlamaya çalıştıkları anlaşılıyordu. Muhalif partinin İzmir Sancağı mebus adayları; Uşakızâde Muammer

¹⁰⁰ Ahmad, İttihatçılıktan..., *a.g.e.*, 112.

¹⁰¹ Örneğin, Anadolu Estiya'dan "...İtilafçıların Rumca nüshası" diye bahsediyordu. Bkz. *Anadolu*, 6 Şubat 1912.

¹⁰² *Ayrı yer.*

Bey Mithat Kemal Bey, Hafız İsmail Efendi, Ksenefon Anastasiyadı Efendi, Lazari İstimatıyadı Efendi ve Anderya Kavafaki Efendi'di¹⁰³. İttihatçılarla işbirliği içinde oldukları görülen Ermeni ve Musevi azınlığından herhangi bir aday bu listede yer almıyordu.

Seçim Sonuçları

Dönemin basınından tesbit ettiğimize göre, müntehib-i sâni seçimlerinde İzmir kazası 39 seçim dairesine ayrılmıştı¹⁰⁴. 20 Mart'tan 2 Nisan'a kadar süren seçimler sonucunda merkez kazadan 128 müntehib-i sâni seçilmiştir. Seçimler sırasında bir çok yolsuzlukların yapıldığı anlaşılmaktadır. Seçimler tamamen İttihatçıların denetiminde geçmiştir. Seçimleri uygulayanların tarafsızlığı konusunda yasal belirsizlikler olduğundan, bir çok seçim görevlisi aynı zamanda müntehib-i sâni adayı olmuş ve seçilmiştir. Heyet-i Teftişye üyesi olup İttihatçıların listesinden müntehib-i sâni seçilenler arasında Tırhalalı Hurşit Bey, Tahirbeyzâde Ahmet Bey ve Mordahay Levi Efendi de bulunuyordu. İtilafçıların bu konuda sıkıntıları olduğu Mordahay Levi'nin görevini kötüye kullandığına ilişkin yakınmalarından anlaşılıyordu¹⁰⁵. Seçimleri kazanmak için her yolu kullanan İttihatçıların muhalefete karşı eylemlilerde bulunduğu açıktır. Bu baskılar çatışmalara da yolaçmıştır. Tanin bu olayları değerlendirirken "..fırkay-ı muhalifenin setri-i mağlubiyet için halkı heyecana getirerek bir mesele ihdas üzere bazı teşebbüsâtta bulunması.." yüzünden çatışmaların olduğunu ancak olayların yatıştırıldığını yazıyordu¹⁰⁶. Gene Anadolu'nun Musavat idarehanesinin İttihatçıların tarafından kuşatıldığına ilişkin haberleri yalanlaması da seçimlerin hangi ortamda yapıldığını göstermekteydi¹⁰⁷.

İttihatçıların baskıları yüzünden özellikle Rumların yoğun olduğu seçim dairelerinde katılımın az olduğu anlaşılıyordu. Örneğin; Rum Yetimhanesi, Aşağı Aya Yani ve Aya Katrina mahallelerinden

¹⁰³ "Nefs-i İzmir Mebus İntihabâtı", *Anadolu*, 5 Nisan 1912.

¹⁰⁴ Merkez kazadaki seçim sonuçları için bkz. *Ahenk ve Anadolu*, 20 Mart-14 Nisan 1912 tarihleri arasındaki sayılar.

¹⁰⁵ *Anadolu*, 29 Mart 1912.

¹⁰⁶ "İzmir İntihabçılarına", *Tanrı*, 2 Nisan 1912.

¹⁰⁷ *Anadolu*, 23 Mart 1912.

oluşan 15 No.lu seçim dairesinde 3309 kayıtlı seçmenden ancak 866 kişi oy kullanmıştı. Rumlar sonuçta İzmir kazasından 20 müntehib-i sâni çıkarmışlardır. Bunlardan üçü mebus seçimlerine katılmamış diğerleri Hürriyet ve İtilaf Fırkası adaylarına oy vermiştir. Musevi azınlığın çıkardığı müntehib-i sânilerden Mordahay Levi, Doktor Amado, Doktor İsak Elbağlı ve Doktor İsak Abuafın isimlerini tesbit edebildik. Ermenilerden ise, tüccardan Agop Bostancıyan ve Ohannes Gözlüyan'ın isimlerine rastladık. Bu müntehib-i sâniler ise İttihatçılara oy vermiştir.

İzmir merkez kazasında mebus seçimlerinde İttihat ve Terakki'nin mebus adayları 108'er oy alarak başarılı olmuşlardır. Anadolu 108 sayısının ebceb hesabıyla "hak" anlamına geldiğini belirterek başarıyı kutluyordu¹⁰⁸. İtilafçı adaylardan Uşakızâde Muammer, Anderya Kavafaki, Lazari İstimatıyadi ve Ksenefon Anastasiyadi 17'şer; Mithat Kemal ve Hafız İsmail 16'şar oy almıştır. Merkez kazada sonuçların alınması üzerine "İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Vliyat Heyet-i Merkeziyesinden" İzmirli'lere teşekkür eden bir beyanname yayınlanmıştır¹⁰⁹. Seçim sonuçları diğer kazalarda da İttihatçıların başarılı olduğunu gösteriyordu:¹¹⁰

Ödemiş kazasında 3'ü Rum, 1'i Ermeni ve 46'sı Türk 50 müntehib-i sâni seçilmiştir. Mebus seçimlerinde İttihatçı adaylardan Seyyit, Musa Kazım ve Karolidi 50'şer, Emanuelidi 48, Nesim Mazliyah 47 ve Vahan Bardızbanyan 45 oy almıştır. Bağımsız adaylardan Serupe Davıdyan Efendi 5, Selim Mızrahi Efendi 3 oy almıştır. İtilafçıların listesinden sadece Ksenefon Anastasiyadi'ye 2 oy verilmiştir.

Bayındır'da 2'si Rum 20 müntehib-i sâni seçilmiştir. 2 Rum oylarını İtilafçı adaylara vermiş, diğerleri ise İttihatçılar yönünde oy kullanmıştır.

Menemen kazasında da 4'ü gayrimüslim 16 müntehib-i sâni seçilmiş ve hepsi de İttihatçı adaylara oy vermiştir.

¹⁰⁸ *Anadolu*, 4 Nisan 1912.

¹⁰⁹ *Anadolu*, 5 Nisan 1912.

¹¹⁰ Diğer kazalardan alınan seçim sonuçları için bkz. *Ahenk ve Anadolu*, 24 Mart 12 Nisan 1912 tarihleri arasındaki sayılar.

Bergama kazasında 5'i gayrimüslim toplam 45 müntehib-i sâni seçilmiştir. Bu kazada İttihatçı adaylara 44'er, muhalefete ise 1'er oy verilmiştir.

Foçateyn kazasında seçilen 4'ü gayrimüslim 7 müntehib-i sâni oylarını İttihat ve Terakki'nin mebus adaylarına vermiştir.

Urla kazasında 13'ü Rum ve 8'i Türk toplam 21 müntehib-i sâni seçilmiştir. Rumların çoğu oylarını İtilafçılara vermiştir. Yalnız 1 Rum müntehib-i sâni Seyyit ve Karolidi'ye oy vermiştir. Seyyit ve Karolidi 9'ar, diğer İttihatçı adaylar 8'er oy almışlardır. İtilafçılardan Ksenefon Anastasiyadı, Lazari İstimatıyadı ve Uşakızâde Muammer 13'er, diğerleri ise 12'şer oy olarak bu kazada seçimleri kazanmışlardır. Ancak diğer kazalarda İttihatçılar kazandığından bu başarı sonucu etkilememiştir.

Çeşme kazasında 15'i gayrimüslim toplam 19 müntehib-i sâni seçilmiştir. İttihatçılardan Seyyit ve Musa Kazım 19'ar, Karolidi 18, Nesim Mazlıyah 17, Vahan Bardızbanyan 11 ve Emanulalidi 8 oy almıştır. İtilafçılardan Anderya Kavafaki ile Ksenefon Anastasiyadı 10'ar, Uşakızâde Muammer Bey ise yalnız Rumlardan 6 oy alabilmiştir.

Seferhisar kazasında 1'i Rum 7'si Türk toplam 8 müntehib-i sâni seçilmiş ve oyların tümü İttihatçılara verilmiştir.

Kuşadası kazasında da seçilen 5'i Rum 11'i Türk toplam 16 müntehib-i sâni İttihatçı adaylara oy vermişlerdir.

Tire kazasında 3'ü Rum 27'si Türk 30 müntehib-i sâni seçilmiştir. Musa Kazım'a 30 ve diğer İttihatçı adaylara 29'ar oy verilmiştir. 1 oy ise bağımsızlardan Ekmekçizâde Mustafa Efendi'ye verilmiştir.

Nif kazasında hepsi Türk 12 müntehib-i sâni seçilmiş ve bunlar da İttihatçı adaylara oy vermişlerdir.

Karaburun kazasında 4'ü Rum toplam 8 müntehib-i sâni seçilmiştir. Bunlardan biri çekimser oy kullanmış, İttihatçılardan Emanuelalidi'ye 5 ve diğerlerine 7'şer oy verilmiştir.

İzmir Sancağı'nda bu seçimlerde 96'sı gayrimüslim 284'ü Türk olmak üzere toplam 380 müntehib-i sâni seçilmiştir. Mebus adaylarının almış oldukları oyların dağılımı ise şu şekildeydi:¹¹¹

¹¹¹ Ahenk, 12 Nisan 1912.

İttihat ve Terakki Mebus Adayları:

Musa Kazım Efendi.....	343 oy,
Seyyid Bey	343 oy,
Karolidi Efendi.....	342 oy,
Nesim Mazliyah Efendi.....	332 oy,
Vahan Bardızbanyan Efendi.....	332 oy,
Emanuelıdi Efendi.....	327 oy,

Hürriyet ve İtilaf Fırkası Mebus Adayları:

Ksenefon Anastasiyadi Efendi	42 oy,
Anderya Kavafaki Efendi	41 oy,
Uşakızâde Muammer Bey	39 oy,
Lazari İstimatıyadi Efendi	32 oy,
Mithat Kemal Bey	31 oy,
Hafız İsmail Efendi	16 oy,

Görüldüğü gibi İzmir Sancağı'nda İttihat ve Terakki'nin adayları mebus seçilmiştir. İttihatçı adaylardan Emanuelıdi Efendi'nin en düşük oya sahip olması ilginçtir. Bunda Rum Meşrutiyet Kulübü'nün bazı Rum basının Emanuelıdi'ye karşı tutumları etkili olmuştur. Ayrıca seçim sonuçları, İttihatçıların bütün çabalarına karşın listesinde yer alan müntehib-i sânileri blok halinde yönlendiremediğini, bunlardan bazılarının karma bir liste hazırlayarak oy verdiğini göstermiştir. Bu oy kaymaları Hürriyet ve İtilaf Fırkası için geçerlidir. Rum Meşrutiyet Kulübü ile uzlaşmış olmalarına rağmen İtilafçıların listesinde yer alan Türk mebus adayları Rumlardan çok az oy alabilmişlerdir.

Sonuç olarak, seçimlere sopalı damgasını vuran uygulamaların İzmir Sancağı'nda da gerçekleştiği görülmektedir. Sopalı seçimlerin bazı İttihatçıları bile rahatsız ettiği anlaşılıyordu. Örneğin, Anadolu yazarlarından Mehmet Şükrü "Biraz Daha İtidal" başlıklı yazısında; itilafçıların çirkin saldırılarına katlanmanın zor olduğunu, bu yüzden bazı yerlere ufak tefek taşkınlıklara rastlandığını belirterek şöyle bitiriyordu:¹¹²

¹¹² Mehmed Şükrü, "Biraz Daha İtidal", *Anadolu*, 28 Mart 1912.

"...Meşrutiyetin lâtif olan latifeleri yok değildir. Yalnız onları hüsni istimâl edelim, ef'alın. İste ve akvâlimize velev pek küçük olsun, muhaliflerin yaptığı gibi bir şekli-i taaddi vermekten veya veriyor gibi görünmekten hazer edelim. Çünkü onların bizi sevk için çabaladıkları yolun ilerisi iyi görünmüyor. Onun için tekrar ediyoruz. Biraz daha tahammül, biraz daha İtidall!"

Gerçekten de yolun ilerisinin iyi görünmediği şeklindeki bu içten değerlendirme ilerideki aylarda doğrulandı. Gerçi İttihatçılar amaçlarına ulaşmış görünüyordu. 284 mebustan oluşan yeni Meclis-i Mebusan'da muhalefet küçük bir azınlığı oluşturuyordu. Ancak bu sopalı seçim uygulamaları diğer başarısızlıklarla birleşince, parlamento dışına kayan muhalefet "Hâlaskârân-ı Zabitân" hareketiyle 16 Temmuz 1912'de iktidarı ele geçirdi. İttihatçıların muhalefette olduğu bu dönem ise Babıali Baskını ile kapandı. Çünkü seçimlerde de görüldüğü gibi, demokratik yöntemlerle olsun veya olmasın bu dönemde siyasal iktidarı belirleyebilecek tek örgütlü kuruluşa İttihatçılar sahipti.

İzmir Sancağı örneğinde incelenen bu seçimlerde iktidar ve muhalefet partileri olumsuz bir sınav vermiştir. Başarısızlığın demokratik uygulamalar konusundaki deneyimsizlikten de kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca bu seçimler, milliyetçilik akımlarının imparatorluğu sarstığı bir dönemde çok uluslu bir yapıyı sürdürmenin ne kadar güç olduğunu göstermiştir. Seçimlere de yansıyan etnik çatışmalar ancak Mustafa Kemal'in önderliğinde ulusal devletin kurulmasıyla kalkmıştır. Diğer yandan bölge insanın siyasal konulara duyarlılığı ise, bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmesini sürdürmesine paralel olarak günümüze değin sürmüştür.

EK:

"İ.T.C'nin Aydın Vilayeti ahalisine duyurulmak üzere hazırlanmış olduğu seçim bildirisi", *Ahenk*, 31 Mart 1912.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Beyannâmesidir.

Müntehib-i sâni intihâbatını son derece bir hâhiş ve germiyyeyle devam olunmakta ve taraf taraf neticelenen daireler intiha-
blarının tasnif edilen reyleri daima İttihat ve Terakki'nin galebesini izhâr ve isbat etmekte bulunmasına nazaran umum neticenin Cen-
ab-ı Hakkın inayetiyle kendi lehinde karar kılacağına şimdiden em-
niyet göstermekte kendisini haklı bulan cemiyetimiz, bu mes'ud mu-
vaffakiyyet için milletin gösterdiği ciddi ve samimî muavenet ve
müzâherete hararet ve samimiyyetle arz-ı şükran eder.

Muhterem ve âli vicdanlı ahalimizin hak ve hakikati, nîk ve
bedi tefrik ve temyiz için mâlik olduğu fitri bir vicdan ve istidad,
umumun selâmet ve menfaâtini tayin ve takdirde iktisab eylediği
şâyân-ı şükran bir terbiye-i siyasiyye ve ictimâiyye dolayısıyla
müttehiden uzattıkları zâhîr ve muâvenetkâr pâk ellerle kazanılan
bu müeammidin muvaffakiyet mukaddes vatanın vahdet ve ulviyeti-
ni muhafaza ve müdâfaa hususunda bütûn kuvvetiyle ve layetezelzel
bir azm ve sebat ile çalışmaktan bir ân hâli kalmayan ve kalmaya-
cak olan İttihat ve Terakki'nin vatan ve millet için beslediği büyük
ve nâmütenâhi aşkına mütenevvir ve şaşaadâr yegâne mükâfâttır.

Meşrutiyeti ilân ile bu memlekette ciddî ve hakikî bir salâh ve
selâmet devri küşâdına muvaffak olan İttihat ve Terakki Cemiyeti
saltanat-ı Osmanîyye'nin vakur ve şaşaadâr kanadı altında
yaşamak istediği bu millet ve vatanın saâdet ve selâmetini ancak
bütûn Osmanlı unsurlarının aynı hak ve vazife ile vazifedâş olma-
larına vâbeste gördüğü için bu muhtelif unsurlar arasında uhuvvet ve
meveddet rabitaları tesisine her ferd ve unsurun vicdâniyet ve
itikâdâtına hürmeti yegâne vazife bilerek çalışmayı meslek ve pro-
gramının en esaslı akîdesi olarak kabul ve telâkki etmiştir.

Cedlerimizden bize en mukaddes bir emânet olan, cedlerimizin
şehid ve gâzi mübarek vücudlarına meşhed ve mevâ olan bu kıymetli
toprakları muhâfaza etmek, bu vatanda yaşayan bütûn Os-
manlıların pek hiss ve pek emel olarak bir sâha-i terakki ve

tekâmülde tayy-ı merahil etmelerini temin etmek, hak ve adâlete müstenid bir şan ve şeref, bir şükûh ve satvet bir hükümete mazhâr olmak, işte İttihat ve Terakki'nin asıl vâsıl olmak istediği gâye!

Vahdet-i Osmaniyeyi, Osmanlılığın istiklâl ve hâkimiyetini her türlü taarruz ve tecâvüzden muhâfaza ve müdâfaa için dört seneden beri dahilî ve haricî bir çok müşkilât-ı elîmeyi iktihâm ederek vatan ve millete pek ciddî ve müsemmer hizmet ifâ ettiğine kâni' olan İttihat ve Terakki, bu ulvî gâyesine zâhir olanların ırk ve mezheplerini derpiş etmekte. dâimâ uzak kalmış olduğunu izhâr ve isbâtta da çekinmemiş ve çekinmeyecektir. İttihat ve terakki, Osmanlılığın bekâsını bütün anâsırın saltanat-ı Osmanîye etrafından toplanmasında ve bu saltanatın kuvvet ve şevketinde gören siyasi bir Osmanlı fırkası olması dolayısıyla kendisi ile aynı fikir ve ictihadda olmayanların siyasi bir muâriz ve hasmıdır; ve Osmanlı vatanının siyasi ve ictimâî vahdetini muhâfaza emelinden olanlarında bilâtefrik-i cins ü mezheb kat'i ve daimî muhib ve müzâhirdir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti kabûl ettiği âli esaslarla kendine çizdiği yoldan düşmanlarının lâyenkatî ihdâs ve icâd ettikleri her türlü hile ve desiselere, iftirâ âmiz şetm ve düşmanlıklara rağmen, asla ayrılmamış ve mücâhedât-ı vazifesinde bîfütûr yürümekten bir ân geri kalmamıştır. Bu sebat ve azmın, bu nâmuskârâne ve vakur say ve gayretin mükâfâtını muvaffakiyetleriyle görmüş ve görecektir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, büyük gâyesinin mümkün'ülhûsul olmasını Osmanlılığı terkib eden unsurların aynı hukuk ve vezâife mâlik bulunmasında gördüğü ve buna kâni olduğu için siyasi hasmı olduğunu ilân etmekten çekinmediği Rum Meşrutiyet kulüplerini meslek ihtilâfı dolayısıyla mağlûb etmek için çalıştığını ve çalışacağını kemâl-i iftihâr ile beyân eder ve maahazâ Osmanlı Rum unsurunun en büyük hayırhâhı olduğunu iddia ve isbât eylemekten de halî kalmayacaktır.

Ale'l-umûm Osmanlı unsurları gibi Rum unsuru da İttihat ve Terakki nazarında her hak ve istihkâkiyle muhteremdir. Bunu yalnız programında zikr etmekle iktisâ etmediğini geçen intihablarda nasıl isbât etmişse bu defa da aynıyla gösterecektir. İttihat ve Terakki

kendine, ulvîyyet ve kudsiyyetine iman ettiği esas ve mesleğine zâhır olan gayr-i müslim vatandaşlardan tekmil kulüplerin arzusu üzerine İzmir için eskisi gibi iki Rum, bir Ermeni ve bir Musevi mebus çıkarmaya karar vermiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, namzedlerinin kaffesinden programına kat'î muhkem bir sadâkat, vatan ve milletlerine pek ciddi hizmetler ve fedâkârlıklar beklemekte bulunduğunu alenen beyân eder.

Şurasını tekrar beyân edelim ki cemiyetimiz Hürriyet ve İtilaf Fırkasıyla tehvîd-i mesâl eden Rum Meşrutiyet Kulübü'nün siyasi hasmıdır ve bunda, vatanın selâmet ve menfaati hakkındaki kendi programına ve esasât ve nazariyât-ı siyasiyye ve ictimâliyyesine olan merbûtiyet-i tabiye ve ebediye dolayısıyla tamâmen haklıdır. Şurasını istitrâden ve kemâl-i iftihar ile arz edelim ki -her türlü taz-yikâta rağmen- Rum vatandaşlarımızdan bir kısmı İttihat ve Terakki namzedlerinin temin-i muvaffakiyeti için reylerini arzuy-ü vicdânileriyle vererek büyük ve şâyân-ı memnûniyet bir kıyâset-i siyasiye ibrâz etmişlerdir. Bu hâl İttihat ve Terakki'ye nâhak yere isnâdâtta bulunanlara karşı en kat'î bir tekzibtir ve bu suretle bir kere teşâhür ediyor ki İttihat ve Terakki demek hak ve adâlet demektir.

Muhterem ahâlîmizin hamîyyet ve vatanperverlikleri icâbı olarak cemiyetimize gösterdikleri muâvenet ve müzâheretlerle temin edeceğinden kat'iyen ümidvar bulunduğu galibiyetinin sebep ve mesnedini tayîn ve takdirde vazîfesini unutmayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, kuvvetini ahz ve telâkki ettiği emniyet ve itimâd-ı tammesine mazhâr olduğu muazzez ve mübeccel millete karşı liyâkât göstermeye, şimdiye kadar olduğu gibi dâimâ programının esas ve ruhunu asla tagyir etmeyerek vatan ve milletin en emin ve fedâkâr sâisi olarak gayret ve fedâkârlıklarından, mücahedelerinden uzak bulunmayacağını bir defa daha te'kid ve te'yid eyler.

Hulâsa, İttihat ve Terakki Cemiyeti doğrudan doğruya kendi fırka-i siyasiyesine mensub veya muhib ve tarafdâr olan azîz vatandaşlarından vahdet-i ârâ'yı te'min için kendi namzedlerine rey vermelerini rica eder.

Ve minallahî't-tevfik.